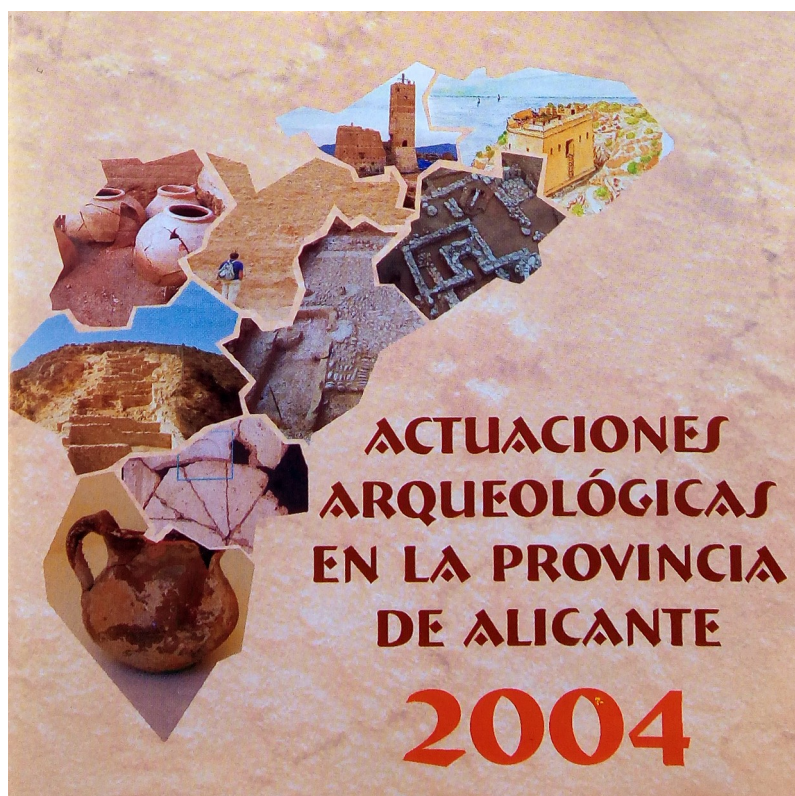

Vial entre avinguda Joan Fuster i carrer Sorts de la Mar (Dénia)
Emili Moscardó Sabater

Publicación digital

Actuaciones arqueológicas en la provincia de Alicante. 2004

Editor

Fernando E. Tendero Fernández
Sección de Arqueología del Ilustre Colegio Oficial de Doctores y Licenciados
en Filosofía y Letras y en Ciencias de Alicante

Año de la edición: 2007

Depósito legal: A-980-2006

Nom de la intervenció:	Vial entre avinguda Joan Fuster i carrer Sorts de la Mar
Municipi:	Dénia
Comarca:	La Marina Alta
Director:	Emili Moscardó Sabater
Equip tècnic:	Miguel Ángel Crespo, Jaume Costa, Patricia Escortell, Pepa Ferrer, Vicent Femenia, Toni Mezquida, Jose Lorente, Lluís Castelló i Iván Monllor
Autor del article:	Emili Moscardó Sabater
Promotor:	Promociones Long Dénia, S. L.
Autorització:	2004/0296-A
Data de l'actuació:	15/03/2004 – 30/10/2004
Coordenades localització:	38° 0' 10" N – 0° 06' 48" E
Període cultural:	Califal / taifal
Material dipositat:	Museu Arqueològic de la Ciutat de Dénia
Tipus d'intervenció:	Sondejos arqueològics

INTRODUCCIÓ

El desenvolupament urbanístic de la zona situada entre l'avinguda Joan Fuster, el camí dels Lladres i la finca dels Buigues, donat que s'ubica a l'Àrea IV d'Especial Protecció Arqueològica de Dénia, feia necessari l'estudi arqueològic abans de qualsevol afectació del subsòl. L'àrea afectada es situa en el Fortí, antic raval islàmic de la medina de Daniya, dins de la qual està present el llenç occidental de la muralla que envoltava a aquest nucli de poblament. La muralla està declarada Bé d'Interés Cultural per la Llei de Patrimoni Històric Espanyol.

La prospecció arqueològica de l'àrea ve condicionada, per una banda, a la detecció del traçat del mur defensiu, i per altra, a la documentació dels nivells i estructures arqueològiques situades a l'àrea, tant a l'interior com a l'exterior del recinte defensiu.

La zona objecte dels treballs arqueològics afecta per un costat a la parcel·la situada a l'oest de la muralla i que anomenem finca Occidental, i per altre a la finca dels Buigues, situada a l'est. La prospecció arqueològica es va realitzar

en el Tram III de l'àrea a urbanitzar, que abasta des de el final de la parcel·la que correspon al tram II, en la qual es varen portar a terme els mateixos treballs de prospecció arqueològica a càrrec del tècnic arqueòleg Josep Castelló, fins el límit sud de la finca Occidental el qual fita amb el camí anomenat de la Patà. L'àrea fita a l'oest amb el camí dels Lladres i per l'est amb la finca dels Buigues. Aquesta última finca fita també amb el camí de la Patà, tinguent com a tancament de la parcel·la el llenç sud de la muralla del Fortí. Així doncs, dins de la finca de la família Buigues trobem tant el llenç occidental (quasi la meitat), el meridional (la totalitat del mateix) i el oriental (quasi la meitat).

A la finca Occidental les prospeccions arqueològiques s'estenen cap a l'oest fins a la totalitat de la parcel·la, arribant al camí dels Lladres, mentre que a la finca dels Buigues la longitud afectada comprén 10 m en direcció a l'est des de el mur de separació de les diverses finques.

L'ENTORN ARQUEOLÒGIC

El jaciment arqueològic del Fortí es correspon amb el raval marítim de la ciutat islàmica de Daniya, creat al sud de la medina amb un recinte defensiu propi i separat d'aquella mitjançant un petit barranc conegut com el Riatxol, actual carrer Patricio Ferrándiz.

Les excavacions arqueològiques efectuades a l'interior d'aquest barri marítim andalusí han exhumat una part important de l'entramat urbanístic traçat intramurs. Aquest estava compost per illes de cases delimitades per vials. Els habitatges presenten una distribució interna molt variada i complexa.

Tanmateix s'han documentat alguns trams de la tanca que rodejava el raval. És el cas de bona part de la muralla llevantina que limitava amb la mar i el llenç septentrional (excavacions situades a la prolongació del passeig del Saladar).

Del llenç occidental es va excavar un tram situat en el carrer Arturo Vicens, que continuava amb el llenç documentat en les obres del col·lector. A més a més, coneixem part d'aquest llenç gràcies a la prospecció de Josep Castelló, en la qual es va detectar la presència d'una torre semicircular adossada a la muralla, així com el seu reflex en la barbacana, la qual adopta també forma semicircular.

El tram que ens ocupa ara, el III, ens ajudarà a dilucidar la disposició final del llenç occidental, així com la unió d'aquest amb el llenç meridional.

RESULTATS DE LA PROSPECCIÓ

Finca Buigues

Com a resultat de la realització de dinou rases (rases XX fins a la XXIX) i de quatre sondejors (sondeigs V, VI, VII, VIII i ampliació del VIII), en aquest solar s'ha obtés una trama urbanística que ens indica una gran densitat poblacional.

Observem diverses habitacions emmarcades per paraments de pedres de paredat amb exemples d'accessos, i dintre d'aquestes els seus diferents nivells de paviments, els quals assoleixen una potencia de fins a tres períodes o reformes. Així mateix hi ha evidències de patis amb els seus pous (rases XXIV, XXVIII, XXX i XXXVI), la seua canaleta de desguàs (Rasa XXVIII) i l'andana (Sondeig VIII) que els emmarcava.

A causa de la curta distància de les rases no s'ha pogut determinar l'existència de cap vial, doncs destaca que totes les cases estaven adossades al llenç occidental de la muralla. Únicament hem determinat l'existència d'un possible vial o pas de ronda (Rasa XXXIX i Sondeig V) que aniria paral·lel al llenç meridional de la muralla, encara que per les reduïdes dimensions excavades encara no es pot determinar amb certesa. Dos aspectes importants que donarien força a la hipòtesis del vial és el fet que hi ha un accés principal de vivenda que dona a aquest espai, a més d'una claveguera conservada en part en el Sondeig V.

Un aspecte interessant ha estat el determinar la fàbrica arquitectònica del sistema defensiu del llenç occidental. Es tracta d'una muralla composta per un primer cos de pedres unides amb morter, col·locades irregularment dins d'una xanca realitzada dins d'un estrat argilós groguenc. Seguidament es col·locava un segon cos de filades regulars de pedres de paredat unides amb morter realitzat amb la tècnica de la tàpia, i així s'anava pujant pisos fets amb la tàpia fins arribar a l'altura definitiva del llenç.

Destaca el fet que a cada 30 m de muralla es col·locava una torre massissa de forma semicircular. Cada una de les quatre torres estan unides al llenç murari, però estan fetes independentment de la muralla. Es a dir, es feia un tram de muralla de més o menys 30 m i de seguida es bastia una torre. Aquesta tenia de base una planta rectangular que seguia la línia de la muralla, destacant que

els seus extrems estaven rematats per uns carreus de tosca que la diferenciaven arquitectònicament de la resta del llenç murari. Sobre aquesta base rectangular s'afegia un semicercle, de maçoneria travada amb morter de graves, que és el que sobreeixia del llenç i creava angle amb la muralla per tal d'obtenir la seua finalitat defensiva.

És important el fet que, encara que no siguen unes mesures exactes, es segueix unes pautes mètriques per tal de construir el sistema defensiu. Aquesta organització prèvia a la construcció de la muralla es veu molt clar dins de la finca Buigues, doncs totes les clavegueres excavades tenen la seua respectiva eixida en el llenç de la muralla (rases Sondeig VII i Sondeig III), cosa que indica la seua previsió a l'hora de la construcció defensiva. Aquest fet, junt amb que no hem detectat cap vial de ronda paral·lel i adossat a la muralla occidental, ens estaria indicant la hipòtesis que ja existiria a la finca Buigues una trama urbana prèvia a la construcció del recinte defensiu. Un altre aspecte que afirma aquesta hipòtesis és que es troben estructures, com són murs, que es troben literalment tallats per la muralla i amb indicis de reformes a causa de l'acció constructiva del llenç occidental (Sondeig VI i Sondeig III).

El llenç occidental és un tram que realment no és recte ni és un únic cos. Existeix un tram recte que és el que vindria des de el nord, passant per la finca excavada per Josep Castelló, arqueòleg, i en la qual tindria una torre semicircular, que en un moment donat, coincidint amb la construcció d'una altra torre, fa un gir cap a l'est en posició diagonal, modificant la direcció del llenç murari, per a unir-se amb un altre llenç, recte i paral·lel al llenç del nord, que es el que arribarà fins a la unió del llenç occidental amb el meridional, on existeix una torre cantonera (Sondeig IV). Entre aquesta i la primera torre (Sondeig I) s'han trobat dues torres més (Sondeig II i Sondeig III) que presenten una mateixa tipologia arquitectònica.

Finca Occidental

Aquesta finca és la que ha presentat més aspectes interessants a l'hora de determinar el procés evolutiu de l'urbanisme de Daniya i concretament del seu raval marítim, el Fortí.

Per una part, s'ha determinat l'existència d'una trama urbanística inèdita. Es tracta d'una sèrie de vials amb les seues sistemes de claveguerams característics al voltant dels quals es disposen tota una sèrie d'estructures

d'hàbitat materialitzades mitjançant murs, paviments, pisos de codolets, pous, etc. Però, destaca el fet de l'escassa potència estratigràfica de l'estrat arqueològic, doncs els murs presenten només dues filades de fonament i la successió de paviments i pisos rarament supera el nombre d'un. Així doncs, veiem un nivell d'hàbitat, en el qual de vegades hi hauria algun nivell de reforma, però que no arribaria molt lluny en el temps. L'explicació de l'abandonament d'aquest urbanisme es deuria relacionar amb la construcció del recinte defensiu del Fortí, doncs quan s'emmurallaria el raval, la gent d'extramurs s'instal·laria dins del recinte fortificat, abandonant tot tipus d'hàbitat fora murs.

És a dir, es produeix una reducció de la zona urbanitzada condicionada per la construcció del sistema defensiu, representat en principi per la muralla i després per la barbacana, i per la morfologia d'aquest doncs el llenç occidental té una disposició pràcticament recta que va provocar que una part de l'antic urbanisme es quedara fora de l'àrea fortificada.

L'excavació de part del sistema defensiu ha donat tota una sèrie d'informació valuosa. Observem la muralla occidental amb les seues quatre torres a la qual li acompanya paral·lelament una petita muralla anomenada barbacana. Aquesta última es construiria en un període posterior a la muralla, és una nova tecnologia defensiva que evitava que s'atacara directament sobre la muralla. Així doncs, observem un primer moment en el qual existiria un recinte fortificat integrat per la muralla i les torres al qual, en un segon moment sense determinar, s'integraria una innovació defensiva representada per la barbacana. Aleshores, entre la muralla i la barbacana es creava un espai, amb una certa pendent per a dificultar l'accés dels atacants, el qual servia per a protegir l'acció directa sobre la muralla i per a crear una mena de trampa per a qui accedia a ell ja que, al ser un recinte tancat, era més difícil la defensa dins d'ell doncs des de la muralla i les torres s'abatia als atacants.

La barbacana segueix una disposició paral·lela a la muralla, destacant el fet que en el moment en que confronta amb les torres segueix la mateixa disposició, és a dir, presenta una forma semicircular. Un aspecte interessant és el fet que dins del buit creat per un tram semicircular de la barbacana, al seu pas per davant d'una torre (Sondeig III), existeix un mur, de doble parament de pedres de paredat travades amb argila, que al mateix temps és paral·lel als diversos murs islàmics tant de la finca Buigues com de la finca Occidental. Açò ens estaria indicant, de nou, que en els treballs de construcció del sistema

defensiu es va arrasar tot l'urbanisme que existia en eixa zona, quedant-se aquesta evidència gràcies a l'atzar.

És a dir, que la trama urbanística que existeix dins de la finca de Buigues continuaria i hauria estat unida amb la existent a la finca Occidental, però la construcció del recinte emmurallat i el trasllat de la població intramurs va determinar que aquest urbanisme s'abandonara i que no s'observe la seua continuïtat en el temps, d'ací l'escassa potència estratigràfica, mentre que intramurs va continuar i d'ací la gran potència dels estrats.

Ja amb la prospecció dirigida per Josep Castelló (solar adjacent cap al nord) es va determinar l'existència de part d'un vial intramurs el qual anava paral·lel i adossat al llenç occidental de la muralla. A la nostra prospecció no s'ha localitzat aquest per una raó obvia, doncs aquest llenç de la muralla es desvia uns graus cap a l'est per a després disposar-se en diagonal i unir-se amb la resta del llenç occidental que presenta una trajectòria recta. A causa d'aquest canvi en la disposició del llenç murari, la construcció del sistema defensiu en aquesta part del Fortí va arrasar tot el vial, que si que es veia a la prospecció de Castelló, i part de les cases que donaven a aquest.

Veiem l'existència de diversos vials, entre els quals podem determinar un vial principal (rases VII, VIII, IX, X i XI), paral·lel a la muralla, a més de diversos vials transversals a aquest i que l'enllaçarien amb el vial arrasat per la construcció del sistema defensiu (rases V, VI, X i XI). A més a més, s'ha determinat una claveguera general a la Rasa IX que corre paral·lela a la del vial principal, però aquesta no veiem que tinga una continuïtat a les rases properes, encara que si que sembla que s'uneix amb un possible vial transversal (Rasa X) al vial principal.

Un aspecte important es determinar la diferencia arqueològica entre l'enderroc de la barbacana i les restes de l'antic urbanisme previ a la construcció de la muralla, doncs existeix una juxtaposició i superposició entre ambdós que es veu entre la barbacana i la primera línia dels paraments antics.

Una troballa molt important d'aquesta campanya arqueològica ha estat la detecció de dos merlets de la barbacana localitzats a l'enderroc d'aquesta (rases XII i XIII). D'aquests dos, un és a destacar doncs conserva les quatre cares lluides, presentant una planta rectangular amb una longitud de 60 cm per una amplada de 48 cm (Rasa XII).

Aquesta mesura és clau per a determinar que es tracta d'un merlet de la barbacana i no de la muralla, informació que és inèdita, doncs no es tenia constància abans de cap notícia ni troballa. A més a més, a mesura que avancen els treballs arqueològics i l'estudi de les restes es podria determinar la altura aproximada de la barbacana, aspecte que és molt important a l'hora d'analitzar la realitat política i urbanística de Daniya, i concretament del Fortí.

Un últim fet a tractar és l'escassa detecció d'estructures a les últimes rases, a diferència de les rases IV fins a la XI. Es tractaria de les rases XII fins a la XIX, en les quals en una primera zona propera al sistema defensiu troben restes de paraments de l'antic urbanisme, per a després, a meitat i a la fi de les rases, destacar l'existència d'escasses estructures com poden ser algun parament (rases XII, XIII, XVIII i XIX), pou (Rasa XVI), pis de còdols (Rasa XIX), estructures no determinades (Rasa XIX) i restes vistes només en tall estratigràfic en forma de pedres associades amb ceràmica i morter (rases XII fins a la XIX).

CONCLUSIONS

La realització dels treballs arqueològics ens ha permès obtindre tota una sèrie d'informació inèdita, a més de confirmar hipòtesis d'anteriors prospeccions, que ens apropa cada vegada més a la situació urbanística i poblacional de la Dénia de l'època prèvia a la conquesta cristiana, concretament dels segles XI-XII i primera meitat del XIII.

A l'espera dels treballs d'excavació en extensió, és pot afirmar l'existència d'un poblament d'època islàmica situat al sud de la medina, en el raval anomenat el Fortí, en el qual la situació de perill creada per diversos factors com són la pressió militar dels regnes cristians i les lluites de poder entre els diferents regnes de taifes va provocar que es construïra tot un sistema defensiu per a protegir aquest raval, a més d'equiparar-ho amb les fortificacions de la medina. Veiem així la reurbanització d'una zona densament poblada per tal de reaccionar a les necessitats d'una època marcada per la bel·licositat. Només així s'explica la construcció d'aquest importantíssim projecte defensiu que va canviar la fisonomia del poblament del sud de Daniya, ja que d'una disposició irregular es va passar a una regular emmarcada pel perímetre de la muralla.

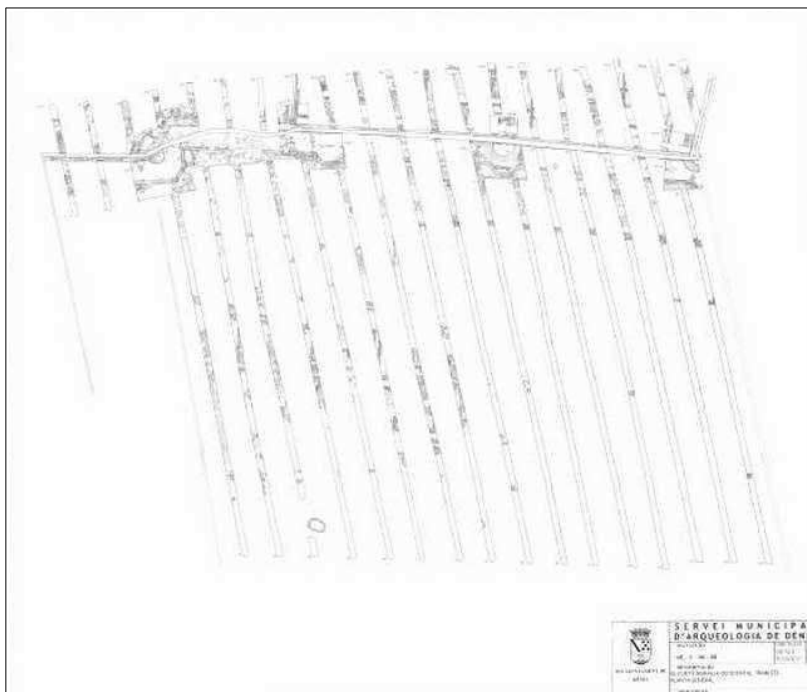
A data de hui, l'arqueòleg que subscriu està realitzant els treballs d'excavació en extensió dins de l'anomenada zona arqueològica que es va prospectar.

BIBLIOGRAFIA

AZUAR RUIZ, R. (1989): *Denia islámica. Arqueología y poblamiento*, Instituto de Cultura Juan Gil-Albert. Diputación Provincial de Alicante, Alicante.

GISBERT SANTONJA, J. A.; BURGUERA SANMATEU, V. i BOLUFER MARQUÉS, J. (1992): *La cerámica de Daniya -Dénia-. Alfares y ajuares domésticos de los siglos XII-XIII*, Ministerio de Cultura, València.

TORRES BALBÁS, L. (1985): *Ciudades hispano-musulmanas*, 2.ª Edición, Ministerio de Asuntos Exteriores, Madrid.

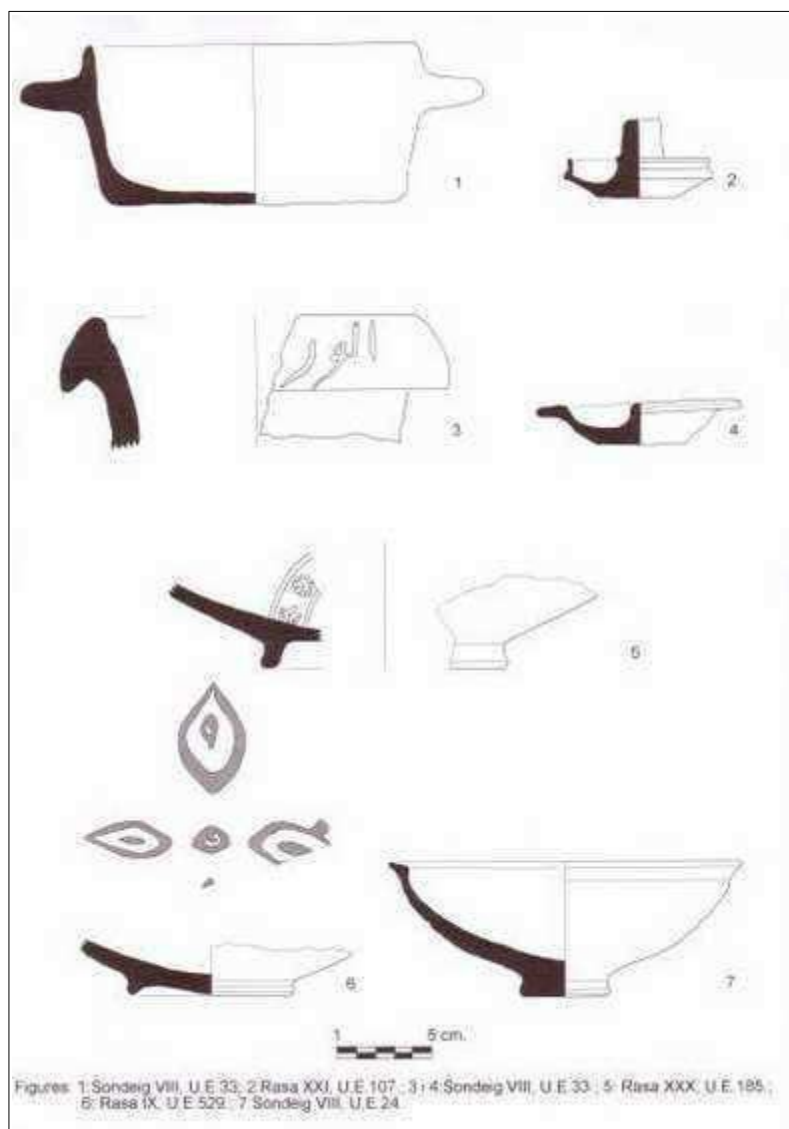
Planta de les dinou rases i dels quatre sondejors

Restes apareguts a les rases

Torre de la muralla

Material arqueològic recuperat dels sondejós i rases